

## ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В ОСВІТІ

УДК 159.923.2:331.54]:378.091.212.7](045) DOI: 10.31558/2786-8745.2024.2(5).1

### ПСИХОСЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЮ В КОНТЕКСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

**Васюк Катерина Миколаївна**

Кандидат психологічних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5663-4406>

***Анотація.** У статті проаналізована мотивація до навчання майбутніх фахівців у галузі психології і розглянуті психосемантичні засади досліджень. Здійснено теоретичний аналіз класичних підходів до проблеми психосемантики, представлених у даному дослідженні. В результаті теоретичного аналізу висунута гіпотеза, що уявлення взаємопов'язані із мотивацією навчальної діяльності майбутніх психологів. Відомо, що уявлення є головним компонентом свідомості. Встановлені базові асоціації, які лежать в основі уявлень здобувачів про свою майбутню професію. Було здійснено емпіричний аналіз асоціацій, пов'язаних із кольорами, щоб довести гіпотезу, що здобувачі із різною професійною мотивацією надають перевагу різним кольорам в тестуванні. Встановлено, що асоціації з базовими кольорами лежать в основі уявлень здобувачів про майбутню професію. Для дослідження застосовані класичні психосемантичні методи семантичного диференціалу і асоціативного тесту. Визначені співвідношення між матеріальними, соціальними та духовними мотивами професійної діяльності. Здобувачі не прагнуть у більшості випадків будувати кар'єру або займати керівну посаду. Її інтерес до майбутньої професії підкріплюється цікавістю до роботи і гарною зарплатою. Але альтруїстичні мотиви превалюють на цікавістю до професії. Здобувачі зацікавлені в тому, щоб майбутня професія їм подобалась, також високий рівень мають мотиви особистісного зростання і професійної самореалізації, при чому самореалізація розглядається в контексті допомоги людям. Уявлення про психологію асоціюються зі спокоєм і впевненістю, а от сесія, навпаки, викликає тривогу і напруження. Вона має найвищий рівень негативної оцінки порівняно із іншими показниками. Загалом, здобувачі прагнуть самореалізації, гармонії, позитивних емоцій та особистісного розвитку в професії.*

***Ключові слова:** значення, мотив, професійне становлення, психосемантика, смисл, уявлення.*

## **Постановка проблеми.**

Мотивація є рушійною силою будь-якої діяльності, особливо актуально це в професійному становленні майбутніх фахівців. Професія психолога завжди вважалась однією з найпрестижніших, але, водночас, і найскладніших, тому важко переоцінити важливість спектру мотивів, які спонукають майбутнього фахівця вступати у професійне середовище. Потреби і мотиви, як внутрішньо-особистісні утворення багато в чому залежать від уявлень особистості про конкретну сферу діяльності. Ставлення до професії, а потім і конкретні дії в ній формується на підставі оцінки особистістю переваг і недоліків професійної діяльності, відповідності її особистим цінностям і цілям. Ця тема ніколи не може вважатись остаточно завершеною для дослідження, тому що система цінностей і мотивів надто залежна від мінливих суспільних умов.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Психосемантичний аналіз набув популярності в науці в 80-х рр. ХХ сторіччя з праць Ф. Франсели і Баністера і Д. Баністера [1].

Основна ідея такого методу дослідження в тому, що дії та ставлення людини до подій навколишнього світу формуються через систему індивідуальних значень і смислів, тобто трактовок, які можуть носити виражений індивідуальний характер. Але ці смисли обумовлюють повністю аналіз ситуації.

Комплекси образів, породжених смислами, які

спонукають оцінювати реальність відповідно були досліджені Дж. Келлі, який дав їм назву «конструкти» [2]. Основою ідей сучасної психосемантики були праці Г. Фреге та Л. Вітгенштейна, які ввели поняття значення та смислу і чітко окреслили необхідність розділення логічної і граматичної складової мовлення [3].

Структура особистісних значень і смислів виводить нас на дослідження суспільної свідомості, яке добре відображено у працях Е. Ліппмана [4]. Значення як загально прийняті у великих соціальних групах структури слугують об'єднуючим засобом. Смисли ж є більш індивідуалізованою категорією. В індивідуальній психології проблема інтерпретації смислів використовується у психологічному консультуванні.

Завдяки семантичному аналізу їх психолог може глянути на картину світу «очима клієнта», відчутти його способи осмислення реальності. Розвиток цей підхід набув у працях К. Роджерса, що започаткував клієнт-центровану терапію [5].

Суттєвий прогрес у дослідженні семантичних полів був зроблений Ч. Осгудом, який запропонував семантичний диференціал в якості основного (і досить зручного) методу вивчення смислів [6]. Ця методика із часів її створення має безліч модифікацій, її універсальність і простота забезпечили широке поширення в колах дослідників свідомості. Також суттєвий внесок в розробку методів семантичного аналізу образів свідомості зробив Дж. Келлі, який

розробив дієву і актуальну зараз методикою репертуарних грат [2].

Психосемантика є міждисциплінарною наукою, яка поєднує психологію свідомості особистості, психолінгвістику та філологію. Здобутки цієї галузі науки використовуються у надсучасному зараз напрямі розробки штучного інтелекту. У сучасній науці предметом психосемантики є структура суб'єктивного досвіду людини, тобто системи значень і смислів, на основі чого будується суб'єктивний образ світу людини, а потім і свідомість. Образи свідомості, що вивчає психосемантика, формують картину світу, яка потім слугує орієнтиром для оцінки всіх подій зовнішнього світу і себе в ньому.

**Мета статті.** Основною метою даного дослідження було вивчення суб'єктивних уявлень здобувачів про майбутню професію, їх свідомі судження і несвідомі установки щодо майбутньої професії, що включають також і емоційне ставлення до неї.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Для реалізації даної мети була сформована вибірка досліджуваних, що складала 51 особу здобувачів Донецького національного університету імені Василя Стуса у віці від 18 до 20 років, що навчаються на СО «Бакалавр». З них осіб чоловічої статі 6, а жіночої – 45, що є відповідним для даної спеціальності, адже її обирають в основному жінки. Для дослідження мотивації

професійної діяльності на основі уявлень про неї був застосований метод семантичного диференціалу, яке полягало в опитуванні здобувачів і виборі ними у різних комбінаціях 5 альтернатив, а саме: цікава робота, гарний зарібок, хороші колеги, керівна посада, допомога людям.

Досліджуваним пропонувалось попарно обрати найбільш бажану альтернативу із двох представлених стосовно майбутньої професії. Тобто чому б вони надали перевагу при пошуку майбутнього місця роботи по професії, що саме їх більше приваблює. Результати опитування представлені на рис. 1.

Опитування за допомогою семантичного диференціалу наочно окреслює основні тенденції у мотивах майбутньої професійної діяльності здобувачів. Майбутні фахівці з психології однозначно не прагнуть до високих посад і побудови кар'єри. Мотив самоствердження не перевищує 31,4 % а в деяких альтернативах взагалі відсутній (наприклад, при виборі «висока зарплата- керівна посада»). Це демонструє невисокі амбіції у більшості опитаних щодо побудови кар'єри, здатністю легко пожертвувати цим мотивом задля простого зарібку. До речі фінансовий мотив є надзвичайно домінуючим, тому що 100% опитаних обрали його як альтернативу кар'єрному зростанню.

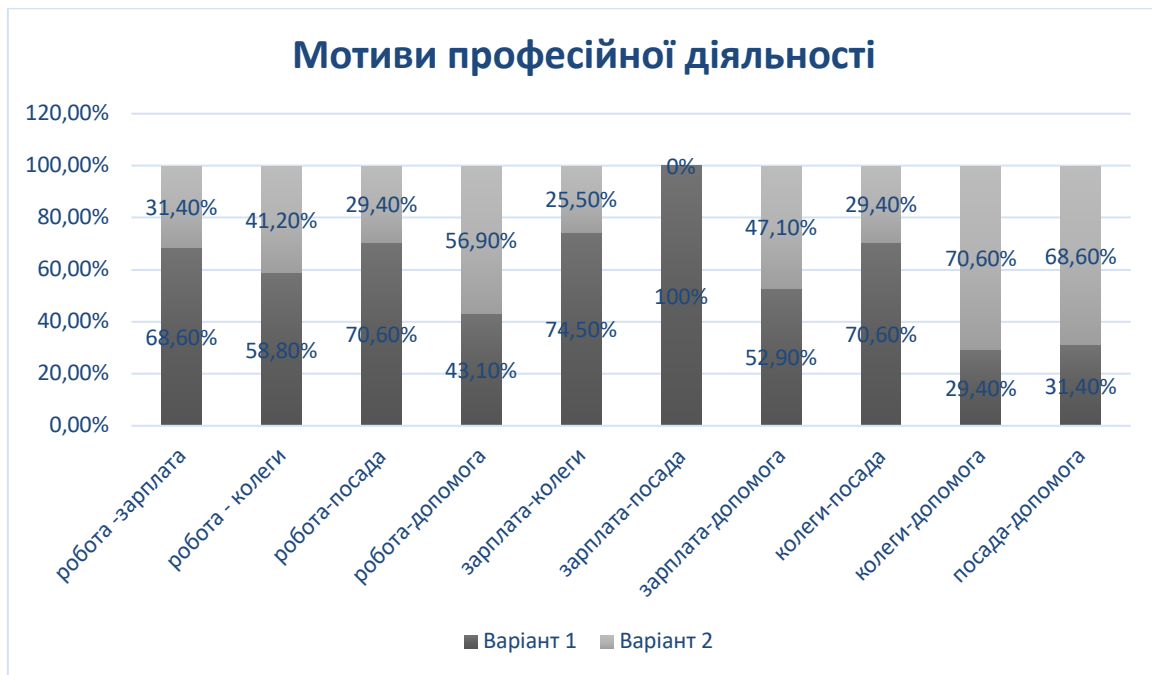


Рис. 1. Результати опитування щодо основних мотивів професійної діяльності майбутніх психологів

Позитивною тенденцією вважаємо те, що цікавість до майбутньої професії значно переважає всі інші мотиви професійної діяльності, навіть високий заробіток. Трохи менший відрив у даного мотиву порівняно з соціальним мотивом, тобто бажанням працювати у дружньому колективі. Водночас альтруїстичні мотиви є більше вираженими, ніж прагнення мати цікаву роботу. Отже здобувачі проявляють значний інтерес до того, щоб їх майбутня професійна діяльність їм подобалась, і ці тенденції домінують над матеріальними і соціальними мотивами, за винятком допомоги іншим. Але певна егоїстичність все таки притаманна молоді. В альтернативі між грошима і допомогою іншим людям матеріальний мотив виявився дещо

домінуючим, хоча різниця невелика – всього 4,3%.

Матеріальні мотиви також перемагають соціальні, особливо помітно це у альтернативі «зарплата-кар'єра», де матеріальне має беззаперечне домінування. Негативним, на нашу думку є те, що майбутні фахівці ладні жертвувати хорошими відносинами з колегами задля матеріальної вигоди.

Однак, в їх розумінні, кар'єрні інтереси все ж не варті хороших відносин. Мотиви прийняття і самоствердження також програють альтруїстичним мотивам допомоги іншим. Статистичне підтвердження достовірності різниці між групами мотивів проводилось за допомогою кутового перетворення Фішера. Результати якого представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. Емпіричні значення кутового перетворення Фішера для оцінки достовірності відмінностей між мотивами професійної діяльності у майбутніх психологів

Мотиваційна пара	Емпіричний показник критерію	Мотиваційна пара	Емпіричний показник критерію
Цікава робота-висока зарплата	5,27	Висока зарплата-керівна посада	Абсолютна достовірність
Цікава робота-хороші колеги	0,97	Висока зарплата-допомога людям	1,12
Цікава робота-керівна посада	4,76	Хороші колеги-керівна посада	4,76
Цікава робота – допомога людям	1,21	Хороші колеги-допомога людям	4,76
Висока зарплата-хороші колеги	4,76	Керівна посада-допомога людям	5,28
Критичне значення P 0,05=1,64, P0,01= 2,28			

Статистичне підтвердження отримали багато показників, за винятком альтернатив «Цікава робота- хороші колеги», «Висока зарплата-допомога людям», показники яких розподілились практично рівномірно. Це свідчить про складність і неоднозначність вибору здобувачів у цих пунктах, наявність суперечливих тенденцій, коли неможливо виділити домінування якогось одного мотиву.

Для уточнення уявлень про майбутню професію крім мотивів за допомогою психосемантичного аналізу було вивчено асоціації, які існують по відношенню до майбутньої професії у здобувачів. З цією метою з ними була проведена методика вільних асоціацій, ідея якої

була визначна ще у працях К. Юнга, але в нашому дослідженні ми відійшли від класичної версії. Власне тут, вона представлена як метод контент-аналізу образів майбутньої професії, що дає нам зрозуміти, які саме конструкти закладені у свідомості майбутніх фахівців щодо своєї професії. Обмеження у характері асоціацій було мінімальним. Досліджуваних просили описати, з чим саме асоціюється у них майбутня професія.

За результатами контент-аналізу цих асоціацій було виділено 11 кластерів, кількість категорій в яких варіювала від 2 до 9. Навантаження кожного кластеру представлені в таблиці 2.

Таблиця 2. Відсоткові значення представленості категорій асоціацій в дослідженні уявлення про майбутню професію

Категорія	Складові категорії	Відсоток у вибірці
Альтруїстична	Допомога, підтримка, розуміння, емпатія, прийняття	78,5
Загальні цінності, гедонізм	Гармонія, надія, комфорт, спокій, щастя, задоволення, свобода, добро, творчість	33,4
Професійне становлення	Навчання, розвиток, шлях, мудрість, пізнання, наука, новий досвід, інформація, зміни	23,7
Рефлексія	Глибина, самоаналіз, критичність,	19,6
Життєве призначення, сенс	Шлях, місія, майбутнє, життя, пристрасть, показ напрямку	17,7
Професійна діяльність	Діяльність, праця	13,8
Моральні якості	Чесність, відповідальність, повага, благородство	11,9
Матеріальна вигода	Гроші, користь	11,9
Негативні переживання і стани	Стрес, переживання, біль, тяжко	8
Вольові якості	Терпеливість, сила, рішучість, цілеспрямованість	8
Зовнішність	Одяг	3,9

Дані уявлення є надзвичайно важливими в розумінні механізмів формування ключових мотивів професійної діяльності, через те, що саме неусвідомлені уявлення і образ професії формують професійні потреби, і мотиви особистості, є відображенням основних професійних і загальнолюдських цінностей. Як бачимо з таблиці 2, за результатами цієї методики альтруїстичні мотиви теж домінують над іншими, як у випадку і з першою методикою, де мотив

допомоги іншим теж займав лідируючі позиції.

Також важливими в професії для здобувачів є мотив професійного та особистого вдосконалення, саморозвитку і загально-людських цінностей. Це логічно, бо часто здобувачі говорять, що у виборі професії керувались тим, що прагнуть пізнати себе, вирішити власні проблеми, а потім на цьому прикладі допомагати іншим. Непрямим підтвердженням цього є присутність категорії страждання і

негативних переживань (стрес, біль, важкі переживання) у 8% опитаних.

Відмітимо, що психологія ще не розірвала тісних зв'язків з філософією, бо серед професійних мотивів здобувачів виявились філософські цінності добра, щастя, гармонії, надії, якої прагнуть люди, обираючи професію психолога.

Професію як місію свого життя бачать лише 17,7% майбутніх фахівців, але взагалі наявність такої категорії серед інших є позитивною тенденцією, тому що демонструє наявність відповідного рівня духовної зрілості особистості, коли такі мотиви стають актуальними і можуть усвідомлюватись особистістю.

Матеріальний мотив в цій методиці отримав дещо менше вираження, ніж в попередній. Як домінуючий його обрали лише 11,9% досліджуваних. Також для 8% опитаних професія є способом розвитку вольових якостей. Найменшу представленість має мотив зовнішності, стилю та одягу, своєрідного дрес-коду психолога. З огляду на визначений відсоток цього мотиву, вважаємо це індивідуальною думкою окремих досліджуваних, що не являється загальною тенденцією.

На останньому етапі дослідження для визначення ставлення до професії, глибинних професійних мотивів, що ґрунтуються на до кінця не усвідомленому образі професії був застосований тест М. Люшера в модифікації О. Еткінда, який дозволяє встановити асоціативний зв'язок між символікою кольорів та

ставленням людини до окремих елементів дійсності.

Так, червоний або помаранчевий колір є вираженням сили волі, лідерських тенденцій та активності, а також емоційне збудження.

Синій – це спокій і задоволеність навіть з відтінком ліні, прагнення до гармонії.

Зелений колір – вираження впевненості, конструктивної активності, наполегливості у досягненні, потреби у самоствердженні.

Жовтий є символом спілкування, соціальної активності, веселощів, надії на краще та мрій.

Фіолетовий колір виражає певну інфантильність, надмірну чутливість, це показник стримування почуттів, образливість, романтичність і втечу від реальності у вигаданий образ.

Коричневий колір символізує матеріальні потреби, потребу в комфорті і втечу від проблем, сірий – це колір стриманості, обережності, навіть емоційної ізоляції, прагнення бути «як всі», не виділятися, прагнення спокою і стабільності.

Чорний колір – символ протесту, негативізму, схильності до ворожості і протестної поведінки, втеча від реальності.

Також ми додавали в палітру і білий колір, точніше, самі досліджувані наполягали включити його в перелік. Цей колір складний і неоднозначний у символіці. З одного боку він уособлює чистоту, добро, безпеку, та надію, а з іншого – холодність, недоторканість. Не

випадково його часто базових компонентів професійної використовують релігійні лідери. підготовки у ЗВО. Результати В даному дослідженні діагностики представлені у таблиці аналізувались асоціації кольорів і 3.

Таблиця 3. Відсоткові значення частоти кольорових асоціацій з компонентами професійної підготовки за методикою ЦТО (%)

	жовт	черв	син	зелен	фіолет	біл	чорн	коричн	сірий
Кар'єра	9,8	13,7	25,5	17,6	7,8	7,8	3,9	5,9	7,8
Наука	15,7	7,8	37,3	2	9,8	9,8	2	7,8	11,8
Викладачі	21,5	13,7	13,7	19,6	15,7	0	0	2	13,7
Оцінки	9,8	23,3	13,7	15,7	5,9	0	9,8	2	7,8
Сесія	3,9	40,2	5,9	2	2	2	15,7	2	25,5
Професійна роль	19,6	19,6	17,6	21,5	3,9	7,8	2	2	5,9
Навчання	13,7	15,6	21,5	19,6	9,8	5,9	0	9,8	3,9
Одно-групники	11,8	17,6	21,5	21,5	2	7,8	3,9	2	11,8
Середнє	13,2	19	19,6	14,9	7,1	5,1	7,2	4,2	11

Не зважаючи на індивідуальність сприйняття професії і навчальної ситуації здобувачами, все ж вдалось виявити певні закономірності у кольорових асоціаціях. Так, найбільше виборів хроматичних кольорів, що свідчить про загальне благополуччя в емоційному ставленні до професії у майбутніх психологів. Синій і червоний кольори набрали найбільшу кількість балів. Заслужують уваги і окремі аспекти навчального процесу, які дещо різняться у асоціаціях.

Кар'єра найчастіше асоціюється із синьо-зеленою гамою кольорів, що є вираженням впевненості у своєму виборі, відсутності вираженої тривоги з приводу навчання, а також домінування мотивів самоствердження і самореалізації.

Вище ми визначали, що ця самореалізація відбувається в контексті допомоги людям. Це дуже позитивний результат, адже здобувачі обрали професію з наміром реалізувати її головну задачу – допомоги людям.

Уявлення про наукову психологію в цілому асоціюються із спокоєм та впевненістю, що підтримує поширене уявлення про те, що психолог повинен «заспокоювати» тих, хто має негативні емоційні прояви, а також із комунікацією і оптимізмом. Дещо завищені показники сірого кольору свідчать про прагнення не виділятися, незначну конформність. Викладачі найчастіше асоціюються із зеленим і жовтим кольором, що теж, на нашу думку є позитивним проявом.



Жовтий колір – вираження оптимізму, доброзичливого спілкування, отже здобувачі мають позитивне уявлення про викладачів, як відкритих до комунікації, зелений колір – це впевненість, поміркована активність і компетентність. Помірна активність і елементи творчості також присутні у їх сприйнятті викладачів. Практично відсутній страх і відчуженість. Це створює сприятливу атмосферу для професійного становлення майбутніх фахівців. Оцінки очікувано асоціюються з активністю, але надмірною, тому можна сказати, що студенти все ж націлені отримувати гарні оцінки, це для них є досить важливим мотиватором.

Сесія викликає у багатьох значну тривогу і напруження, також вона має найбільший показник негативного сприйняття і відсудження, порівняно з усіма іншими показниками. Це свідчить про те, що для здобувачів це залишається найбільш стресовою подією у професійній підготовці на сьогоднішній момент.

У професійній ролі неможливо виділити якусь одну стійку асоціацію. Через те вважаємо, що здобувачі наразі не визначились остаточно з нею, або в кожного вона має індивідуальне значення, хоча в більшості позитивне, тому що для її визначення обирались хроматичні кольори.

Навчання так само викликає весь спектр емоцій, але в цілому позитивних. Хтось має більш активну позицію, тобто мотивований більше на досягнення.

Хтось – спокійніше ставиться до нього, навіть дещо з відтінком лінощів, що свідчить про домінування мотивації до уникання невдач, але в цілому це позитивне ставлення.

Одногрупники теж не викликають особливо негативних емоцій. Більшість має впевненість щодо спілкування з ними, але ми не побачили надмірного прагнення до комунікації, скоріше, це схоже на прагнення спокійної співпраці. У відносинах із одногрупниками 17,6% здобувачів прагнуть домінувати, а 11,8% взагалі ставляться до них відсторонено, і мало контактують. Таким чином, ми відзначаємо позитивне і впевнене ставлення до процесу здобуття освіти, де домінує мотивація самореалізації та допомоги іншим, з рахуванням, звичайно, і власних індивідуальних мотивів.

**Висновки і перспективи подальших розвідок.** Результати психосемантичного аналізу уявлень майбутніх психологів про свою професію та мотиви, якими вони керуються у професійній діяльності, показали, що домінуючим є альтруїстичні мотиви. На другому місці – матеріальні мотиви, а вже на третьому – соціальні. Мотив влади і престижу не являється пріоритетним. Здобувачі прагнуть професійного і особистого зростання, самовдосконалення, асоціюють майбутню професію з гармонією, позитивними переживанням, духовним розвитком та іншими позитивними тенденціями. Тому духовні мотиви є

пріоритетними у професійному житті.

Це спростовує популярний суспільний міф щодо корисливості молодого покоління відносно своєї майбутньої професії. Також визначено, що здобувачі досить впевнено почуваються у своїх професійній ролі, не мають виражених проблем з комунікацією, як з одногрупниками, так і викладачами, що є суттєвим чинником успішності навчання. Найбільшим джерелом тривоги є

сесія, тобто ситуація підсумкового оцінювання. Незначним негативним моментом є домінування пасивної позиції у навчанні над активною. Тобто здобувачі недостатньо проявляють ініціативності, рідко виступають із пропозиціями та ініціативами, більше чекаючи їх із боку викладача. Засоби протидії цьому, розвитку активності майбутніх фахівців є пріоритетною метою подальших досліджень цієї тематики.

### Список літератури

1. Osgood Ch., Suci G. Measurement of meaning. Urbana. 1957.
2. [Keith S. Taber](#) Constructive Alternativism: George Kelly's Personal Construct Theory. 2020. DOI: [10.1007/978-3-030-43620-9\\_25](#)
3. Ershova R. Psychological Well-Being in Highly Sensitive People. Applied Psychology Readings. 2023. DOI: [10.1007/978-981-99-2613-8\\_5](#)
4. Lippman Walter. Public Opinion. New York, London: The Free Press. A Division of Macmillan Publishing Co., Inc. New York; Colier Macmillan Publishers, London, 1949. 268 p.
5. Rogers C. On becoming a Person. Boston Houghton Mifflin Company. 1995. 367 p.
6. Osgood, C. E. Method and Theory in Experimental Psychology. NY, 1953. 156 p.

### PSYCHOSEMANTIC ANALYSIS OF IMAGINATION ABOUT PROFESSIONIN CONTEXT THE MOTIVATION TO LEARN IN FUTURE PSYCHOLOGIST

Vasuk Katerina

*Abstract In the article we've analyzed the educational motivation of future specialists in psychology. We've described psychosemantic base of investigations. The theoretical analysis of classical views in psychosemantic has been carried out in this investigation. It's known, that imaginations are main components of consciousness. As the result, the theoretical analysis we made hypothesis that imaginations of consciousness are determining in formation of educational motivation of future psychologists. We have realized empirical analysis of associations with using colors to prove the hypothesis that students with different*

*professional motivation prefer different color in the test. It was established that basic associations underlined student's imaginations about their future profession. We've used classical psychosemantic methods (semantic differential, associative test) for investigation. The relationship between material and spiritual values was identified in our investigation. The students don't strive for the advanced role and career. The interest in a future profession prevails over other motives and salary. The altruistic motivation is more pronounced than tendency to find an interesting job. The students are interested in liking their future profession. The motives of professional and self-development and general values are very important. The motives of self-affirmation and self-realization have a high level too. The self-realization is manifested in context of help people. The imaginations about psychology are associated with calm and confidence. The session makes an anxiety and strain in students. It has the highest level of negative perception compared to other indicators. The students tend self-realization, harmony, positive emotions, spiritual development and other positive things.*

**Key words:** *meaning, motive, professional development, psychosemantic, sense, imagination.*

### **References**

1. Osgood Ch., Suci G. Measurement of meaning. Urbana. 1957.
2. [Keith S. Taber](#) Constructive Alternativism: George Kelly's Personal Construct Theory. 2020. DOI: [10.1007/978-3-030-43620-9\\_25](https://doi.org/10.1007/978-3-030-43620-9_25)
3. Ershova R. Psychological Well-Being in Highly Sensitive People. Applied Psychology Readings. 2023. DOI: [10.1007/978-981-99-2613-8\\_5](https://doi.org/10.1007/978-981-99-2613-8_5)
4. Lippman Walter. Public Opinion. New York, London: The Free Press. A Division of Macmillan Publishing Co., Inc. New York; Colier Macmillan Publishers, London, 1949. 268 p.
5. Rogers C. On becoming a Person. Boston^ Houghton Mifflin Company. 1995. 367 p.
6. Osgood, C. E. Method and Theory in Experimental Psychology. NY, 1953. 156 p.